

חינוך לחיים

פרשת בראשית

בשלה הקדוש מובא מדרש – אדם הראשון, כשנגזר עליו מיתה, מ'מ הוקצב לו יום אחד לחיות, שהוא יומו של הקב"ה, שהוא אלף שנה, והתרצה אדם הראשון מתחילה ליתן משנותיו שבעים שנה לדוד המלך, כי כשהראהו הקב"ה לאדם דור דור ודורשיו – כנאמר 'זה ספר תולדות האדם- העביר לפניו כל הדורות, הראהו את דוד. וכך היה חי תתק'ל שנה, ושהגיע שנת מייתו התחרט ורצה לחזור בו, א'ל הקב"ה, אדם! אל תעשה כן! מוצא שפתיך תשמור! הבט ביוצאי חלצ'ך ותראה שיקום אחד שיקיים כל נדרו, ומנו? הוא יעקב כמו שכת' 'וידר יעקב נדר' ומה שנדר קיים, מיד חזר אדם ונשאר בנדרו.

דברי המדרש צועקים – דרשוני!!

איך דברי יעקב משפיעים על האדם הראשון? ואם אדם הראשון הבין בשכלו שיש מקום להתחרט מדוע ישנה דעתו בעקבות התנהגו הנכד? וכל זה נאמר ע'י הקב"ה בעצמו בגלל מצווה מפורשת בתורה 'מוצא שפתיך תשמור'? האם הנכד משפיע יותר ממצווה?

בהנהגת אדם – ברור שאדם מתנהג ביותר זהירות כאשר למעשיו יש השלכות על אחרים, ובפרט כאשר למעשיו יש השפעה ישירה על יוצאי חלציו.

אדם הראשון בחיר המין האנושי יציר כפיו של הקב"ה, בגדלותו ורוממותו, הפך להיות מודל לחיקוי אצל צאצאיו – יוצאי חלציו. ומעתה, כל מעידה ולו הקטנה ביותר תכריע ותשפיע על הנעשים שלהם.

וזה מה שהשפיע אל האדם הראשון ושכנע אותו לקיים את מתנתו ונדרו – הדוגמה האישית – דאגתו ואחריותו ליוצאי חלציו!!

הקב"ה אומר לו: אדם!! הבט ביוצאי חלצ'ך ותראה שישנו אחד והוא יעקב אבינו שעתיד לקיים את נדרו אבל כל זה בתנאי שאתה בעצמך תקיים את נדרך. מאחר ואם אתה לא תקיים את נדרך גם יעקב עלול שלא לקיים את נדרו, כי הוא יביט בך וילמד ממעשיך, מפני שאתה בעיני הדמות הנעלה והמרוממת הראויה לחיקוי, ולכן השפעת מעשיך אתה עלול לגרום לו שלא יקיים את נדרו. והדברים האלו השפיעו על אדם הראשון יותר מאשר הדרישה של 'מוצא שפתיך תשמור'

כל אחד צריך שיחשוב ויעורר את עצמו, כמה התנהגותו היום תשמש גורם משפיע על התנהלותם ודרכי הנהגתם של יוצאי חלציו!! בחלל עולמו של האדם צריך שתנסה הקריאה – 'הבט ביוצאי חלצ'ך'

וכידוע פירוש הגר"ח מוולאז'ין על הפס' במשלי 'מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו' כי כמה מידות שהצדיק טרח ויגע להשיגם, לבניו אחריו המה כטבע מוטבע. וכך כתב בבית הלוי 'והנה ידוע דטבע האב נמשך גם להבן דמעשים של האבות הם שורש נטוע בלב הבנים וזהו שאנו אומרים בתפילה מה טוב חלקינו מה יפה ירושתינו דכל הטוב שיש בליבנו הכל באה לנו בירושה מאבות העולם, ומריבוי הטוב שהיה מושרש בלב אבותינו ותשקותם היה חוק לעשות רצון יוצרם נשאר גם בבנים תשוקה פנימית בלב הבנים לזה.

וכמשל הידוע של הרב'ה מאלכסנדר שמטפס מומחה מתאמץ לטפס על הר גבוה במאמצים גדולים וכשהעפיל לפסגה מצא שם לתדהמתו ילד קטן, שאל אותו איך הגעת לכאן? הרי אין בכוחו של ילד לטפס לכאן? ענה הילד: אני לא טיפסתי לכאן... אני נולדתי כאן!! אבא שלי הוא זה שטיפס...

וכך מוסבר בפר' לך לך שהגר בורחת משרה, משכנע אותה המלאך לחזור והסיבה 'התעני תחת ידה' 'והוא יהא פרא אדם ידו בכל ויד כל בו' ותמוה זה מה שישכנע אותה?? אם מודיע מראש שצריכה להתענות? אם מודיע מראש שיוולד פרא אדם? אלא ההסבר שאומר לה המלאך כדאי לך לחזור לביתו של אברהם אבינו על אף העיניים והעיקר שהבן שלך, שיוולד לך, יושפע מסביבתו של אברהם אבינו ואז יש תקווה שההשפעה הסביבתית מביתו של אברהם תעקור את ההשפעה התורשתית שיהיה לך לבנך מכח פרעה. ואכן – בסופו של דבר ישמעאל עשה תשובה!!

וכן בגמ' בסנהדרין, איך מאיימים על העדים? 'דיני נפשות דמו ודם ברעיותיו תלויים בו עד סוף העולם' כך צריך להיות הרגשת האחריות של האדם למה שישירש ביוצאי חלציו כי זה עסק של נפשות ממש – דמו ודם זרעיותיו תלויים בו!!

ואולי ניתן לומר על מאמר בב'ב 'אמר ר' כל שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה מלא עליו עברה? ולכא' מה אשם שלא הניח בן ליורשו? אלא הכוונה שהוא עצמו אינו מתקן מידותיו ומעשיו עד אשר יושרו בלב בניו אזי הקב"ה מלא עליו עבירה.

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com

חינוך לחיים

פרשת בראשית

'תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עושה פרי'

נלמד מעשה לשדה החינוך. אומר המדרש 'אין לך כל עשב ועשב שאין לו מזל ברקיע שמכה אותו ואומר לו גדל' וזה מלמדנו שתהליך הצמיחה הטבעי מחייב שמישהו או משהו יכה את העשב כדי שיגדל. ללא אותה הכאה הבריאה פשוט לא תצמח מאליה. וכך אומר שלמה המלך במשלי 'חושך שבטו שונא בנו' ורבים הם המפרשים פסוק זה שכביכול שלמה המלך מורה לנו להכות את ילדנו שהרי רק כך הוא יגדל...

אך אמן החינוך ר' שלמה וולבה זצ"ל מבהיר לנו את דבריו. נאמר בפס' 'ואקח לי שני מקלות לאחד קראתי נועם ולאחד קראתי חובלים וארעה את הצאן' – ישנם שני סוגי מקלות. המקל הנקרא 'מקל חובלים' משמש כדי להכות. אך יש גם סוג אחר של מקל, המכונה 'מקל נועם'. זהו 'המקל' בו עלינו להשתמש בבואנו לחנך את ילדינו! כן, מקל הנועם גם הוא מקל! למרות שאינו גורם לילד כאב פיזי. כשאתם מעודדים את הילד – גם זה נחשב למקל. אם הילד מתנהג כראוי ואתם מעניקים לו קוביית שוקולד כפרס, זהו 'מקל', אלא שהוא מקל נועם. עפ"ז מבאר ר' שלמה את דברי המדרש שלכל עשב ועשב יש מלאך המכה בו ואומר לו 'גדל'. לכל דבר שגדל וצומח חייב להיות כוח הגורם לו לגדול, וחז"ל קראו לכח הזה בשם מקל. וכך מסביר את דברי שלמה המלך 'חושך שבטו שונא בנו' – אם הינך אב אוהב, עליך להכות את בנך, אך אין הכוונה שעליך להכות את הילד פיזית, עליך רק לכוון ולנתב את צמיחתו של הילד בדרכי נועם.

מקל נועם הוא המקל המסייע לאנשים קשישים בהליכתם. הוא מספק להם תמיכה, וכך הם יכולים להמשיך לצעוד. כך בחינוך כאשר אין לתלמיד מוטיבציה להשקיע ולהתקדם, אם ננקוט בהכאה פיזית וכד' סביר להניח שהוא יחזור לתפקד כראוי מתוך פחד אבל התוצאה הסופית תהיה איומה, כי קרוב לוודאי שלטווח ארוך הדבר יגרום לו להיות ילד מאוים ושביר שתיפקודו לקוי, כי לחץ חיצוני יכול להוביל רק למשמעת חיצונית. אולם, למחנך החכם יש אופציה אחרת, לעזור לילד בכך שיעניק לו 'מקל נועם' – סעד רגשי, שיעזור לו בעבודת ה' שלו – הסיוע יכול להתבטא בהעלאת הדימוי העצמי של הילד, בהשמעת מילים חמות של עידוד ותמיכה או בכל דרך שתעודד את הילד באופן חיובי להמשיך ולהתקדם.

כידוע הסיפור המפורסם על ר' אברהם בהר"ן שלמד בחידור 'עץ חיים' ובהפסקה היו אוכלים ארוחה שסופקה ע"י החידור. יום אחד חולק מנת פודינג. וכשיבקש עוד לא נתנו לו. וברוב כעסו תפס את הסיר ושפך הכל. למחרת המנהל שלחו לצדיק הירושלמי ר' אריה לוי זצ"ל שהיה המנהל החינוכי. כמובן שהילד היה בלחץ אדיר על העונש והבושות שיהא לו בפגישה. ובפגישה... שואלו ר' אריה האם נכון מה ששמעתי? ועניתי כן. ואז שאל 'האם נכון מה שאני מבין שאתה מאוד אוהב פודינג שוקולד? וענה בכן. ואז אמר לו ר' אריה 'ששמעתי את המעשה הבנתי שכנראה זה העניין כי ברור לי שאתה ילד מצוין שלא היית מתנהג כך! תראה... הבאתי לך לכאן פודינג שוקולד, במיוחד בשבילך! ומספר שבאותו רגע הבין שחינוך חיובי מתוק הרבה יותר מפודינג... וכך נהפך להיות אחד מגדולי מחנכי הדור.

עוד נלמד מהפס' שה' ציווה על הארץ להוציא 'עץ פרי עושה פרי' רצונו היה שטעם העץ עצמו יהא כטעם הפרי, אך הארץ לא עשת כן, אלא הוציאה 'עץ עושה פרי' ועל זה ה' קיללה. ושואלים מה החטא הגדול בכך? ויש על כך תשובה נפלאה: אומנם לעץ עצמו אין שינוי משמעותי כלל. אבל, עבור הפרי היה זה שינוי דרסטי. אינו דומה פרי שגדל על עץ בעל טעם טוב לפרי שגדל על עץ תפל. כאשר יש לעץ טעם טוב והוא מעביר אותו לפרי, הוא מנחיל לפרי מעלה המושרשת בו ומשמש לו 'דוגמה אישית', פרי כזה יהיה הרבה יותר מוצלח!! נוכל ללמוד מכך כמה חשובה הדוגמה האישית לחינוך ילדנו. אם נשקיע, אנו ההורים מאמצים בהתפתחות האישית שלנו, ונשפר את מידותינו, הדבר יקרין באופן טבעי על אישיותם של ילדינו, ונוכל לצפות שאף הם יהיו בעלי מידות טובות. אבל אם ההורים מתנהגים באופן הטעון שיפור, כיצד יוכלו לצפות מילדיהם להתנהג כראוי ולהצליח יותר ממקור חיותם. וכך הסביר ר' הערשלע ספינקער זצ"ל את הנאמר בפרקי אבות 'אמור מעט ועשה הרבה' – אם אתם, ההורים 'תעשו הרבה' – אם תלמדו הרבה תורה ותקיימו הרבה מצוות ומעשים טובים, הרי ש'אמור מעט', לא יהיה צורך לומר הרבה כדי לשכנע את ילדיכם להיות יהודים טובים. הפסיקו להשקיע את כוחותיהם בלנדנד ולהלחץ את ילדיכם להתנהג כראוי. במקום זאת 'עשו הרבה' השקיעו את כוחותיכם בהתנהגות הראויה שלכם בעצמכם, שהיא למעשה שיטת החינוך היעילה ביותר, המבטיחה כי ילדכם יתנהגו כראוי. זכרו! בסופו של דבר ילדכם יעשו מה שאתם עושים ולא מה שאתם אומרים!

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com